

УДК 027.7:025.2



**Георгій Богданов,**  
здобувач КНУКіМ (ФРН)

## **Бібліотеки сучасних німецьких університетів та тенденції формування їхніх фондів**

*Дослідження має міждисциплінарний характер і проведено на стику таких галузей, як бібліотечна справа, соціологія та педагогіка. Автор узагальнює досвід реформування бібліотек вищої школи на початку XXI століття, за часів глобалізації та лібералізації процесів прийому до Німеччини представників численних груп іммігрантів, зокрема студентів. Значну увагу приділено докладному описові функцій і тенденції розвитку бібліотек університетів та інших вищих навчальних закладів за умов дигіталізації та міжкультурних комунікацій*

**Ключові слова:** бібліотека університету, фонди, тенденції комплектування, інформаційні потреби.

Процес вибору професії розпочинається ще в дитинстві під впливом установ (школа, громадські організації) та окремих осіб (батьки, родичі) і триває у підлітковому віці, коли формулюються особисті цілі, схильності та інтереси, що відрізняються від системи цінностей батьків, а також загальноприйнятих норм та очікувань. Результатом наступного — третього — етапу, що охоплює навчання у вищій школі, є отримання ґрунтовних, особливих або додаткових знань, досвіду та вмінь, що є втіленням різних форм капіталу (наукового, освітнього та інших). Одним зі способів, що допомагає набути визначений обсяг знань, а також сприяє появі, розвитку та забезпеченню інфопотреб різного змісту та ступеню складності є використання послуг соціальних інституцій, що слугують для збирання, впорядковування та надання доступу до інформації з урахуванням економічних та синоптичних чинників — університетських бібліотек (далі — УБ).

Тривалий час основною функцією УБ як напіввідкритої установи та своєрідного "місця мудрості, знань і знайомства" (Л.-Х. Фішер) був лише інформаційний супровід навчального процесу, професійної підготовки та академічної діяльності професорсько-викладацького складу, наукових працівників, аспірантів та ін. Навіть після кардинальних змін 60—70-х років XX ст., коли розпочалося стрімке зростання кількості студентів, УБ та бібліотеки інших навчальних закладів є порівняно одноманітною за внутрішньою структурою (функціональні та організаційні аспекти) групою установ, кожна з яких, за І. Сабадошем, завжди спрямована на конкретного читача — спеціаліста певної галузі знань, студента, що здобуває певну спеціальність.

На початку XXI ст., в епоху втілення "повнолітньої інформаційної демократії в умовах комерцій-

ного інфоогоїзму" (Р. Йогешвар), бібліотека є не другою, а допоміжною структурою сучасного університету, а соціальною інституцією, навчальним, науковим, інформаційним та культурно-просвітницьким ресурсом ВНЗ, найголовнішою функцією якого є посередництво під час пошуку суб'єктом-носієм інфопотреби відповідної інформації через використання джерел різного ступеню — первинних, вторинних і третинних.

До основних явищ, які спонукають до впровадження інновацій у межах діяльності як УБ, так і бібліотек спеціалізованих вишів, належать постійна еволюція системи вищої освіти та її складників, потреба навчання упродовж життя, прибуття до Німеччини протягом останніх 15—20 років студентів і докторантів, численних груп мігрантів, що мають різний юридичний статус, інформаційні потреби яких, зі свого боку, є інтегрованими та багатопрофільними, а також зародження багатьох форм міжкультурних комунікацій. Додатковими функціями бібліотеки університету є сприяння розвитку Індивідуального в особистористувача, виявленню та поглибленню його схильностей та здібностей, психологічне стимулювання до навчання протягом життя, не задовольняючись матеріалом, що пропонує Інтернет, а також різноманітна архівна діяльність, організаційні заходи, співпраця з іншими установами (музеями, центрами соціокультури, незалежними групами, громадськими ініціативами, книжковими магазинами) фірмами чи органами влади, нарешті, адміністративна діяльність [1, с. 42].

За сучасними концепціями, бібліотеки університетів виконують такі пріоритетні функції [4]:

1. Суто інформаційна: сприяння самоосвіті людей, у тому числі мігрантів, задоволенню об'єктивних інфопотреб як мінімум у межах університету, провадження цілеспрямованої інформаційної політики

щодо залучення користувачів до інформаційного потоку, традицій культури для створення інформаційного та, відповідно, освітнього полів, підготовка фахівця, який за умов потреби безперервної освіти постійно має налагоджувати зв'язки з іншими людьми (В. Керстінг).

2. Функція бібліотеки-архіву; при цьому основним є зберігання фондів, колекцій, які в окремих бібліотеках становлять національну цінність або значення яких зростає; кожна окрема УБ пов'язана з іншими за допомогою загальних завдань (МБА, піклування про колекції), які мають бібліотеки на усій території ФРН.

3. Регіональні завдання — збирання місцевого та земельного обов'язкового примірника, що пояснюється історичним розвитком (злиття установ у Дармштадті, Франкфурті-на-Майні, Кельні) та браком окремої земельної бібліотеки (Саарланд, Рейнфальд-Пфальц, Гессен, Північний Рейн-Вестфалія), створення документно-інформаційних баз певних етнічних груп. Є земельна специфіка регламентації та збирання обов'язкового примірника згідно з відповідним законом.

4. Забезпечення спеціалізованих інфопотреб абонентів через створення та надання у користування колекцій *навчальної (підручники й навчальні посібники), наукової та спеціальної літератури* з усіх фахів і загальноосвітніх дисциплін, що вивчаються у виші, та всіма поширеними іноземними мовами, а також електронних інфоресурсів. Обсяг відповідних фондів чи колекцій залежить від розміру та профілю ВНЗ (якщо це університет — від величини окремих факультетів), розміщення навчальних корпусів, подекуди — від ролі й завдань кожної бібліотеки та галузевої специфіки регіону. Іноді фонди підручників поєднують із фондами *суспільно-політичної та художньої літератури*, що комплектувалися виданнями, потрібними для підвищення загальноосвітнього та культурного рівня — з питань історії, права, психології, етики та естетики, філософії. Такі бібліотеки почали формувати після світових війн, за своїм статусом вони наближені до *публічних*, а їх метою є "[...] надання звичайному смертному доступу до [...] галереї світової літератури" (Г. Гессе).

За О. Володьковою, наявна класифікація інформаційних запитів, виконання яких можуть забезпечити бібліотеки вишів, а також функцій та підрозділів бібліотечних фондів (БФ) (табл. 1).

Зокрема, завданням *наукових фондів* (так званих студентських бібліотек), які вирізнямо за видами документів (книг і брошур, дисертацій, авторефератів дисертацій, журналів, літератури для службового використання), є надання "харчу від науки" (Д. Юм), забезпечення джерелами інформації науково-дослідних і навчально-дослідних напрямів діяльності ВНЗ. Перехід від навчального видання до наукових монографій і спеціальної літератури є умовним; у багатьох фахових книгах використано критерії для створення підручників (крім запитань для повторення та вправ) щодо відбору матеріалу та структуризації.

### Класифікація інформаційних запитів, соціальних функцій бібліотек і підрозділів БФ

Інформаційні запити	Соціальні функції б-ки	Підрозділи БФ
Такі, що виникають у процесі навчання	Навчальна	Навчальний підфонд
Такі, що виникають у процесі навчально-дослідницької діяльності та НДР	Наукова	Науковий підфонд
Такі, що виникають у процесі вивчення суспільних наук та підвищення загальноосвітнього й культурного рівня	Культурно-просвітницька	Підфонд художньої літератури
Такі, що виникають у процесі пошуку	Інформаційна	Довідково-бібліографічний підфонд

У *довідково-бібліографічних фондах* зібрано довідкові документи, бібліографічні покажчики, реферативні журнали, інформаційні видання, документи з бібліотекознавства, бібліографії та інформатики.

5. Сприяння розвитку та поглибленню у студентів, докторантів, осіб, що отримують подальшу освіту, інфопотреб різного спрямування (пізнавальних, культурних, у самоосвіті, дозвілєєвих), але насамперед — у "навчальному читанні", яке має на меті психологічну підготовку особи до інновацій, а також мотивації до наукової та навчальної діяльності, постійного цілеспрямованого пошуку, набуття та поглиблення фахових знань, у тому числі поза межами вишу.

6. Якомога довші години роботи для найефективнішого використання ресурсів інформації та якнайповнішого забезпечення літературою.

7. Створення мережі каталогів *on-line* та можливостей щодо замовлень видань (МБА, проведення спільних проєктів), зокрема через електронну доставку в конкретній мережі та в міжнародних рамках.

8. Підтримка економіки за допомогою громадського доступу до інформації з усього світу незалежно від її знаходження, видів і форм, без будь-яких обмежень. Ця функція є свідченням участі держави, що має створювати належні умови для забезпечення інфопотреб та регулювати потік даних [3, с. 54].

9. Участь у бібліотечних об'єднаннях для отримання поточної інформації.

10. Забезпечення інформаційного супроводу навчальних програм і опанування культурних і наукових традицій незалежно від виду (рукопис, автограф, друковані твори, фільми, мікрофіші, електронні ЗМІ). Бібліотеки спеціальних ВНЗ відрізняються тим, що мають забезпечити наявність праць численних фірм та інформації про продукти праці.

11. Збирання та надання в розпорядження регіону публікацій про природу, економіку, культуру, історію та політику; збирання й розкриття спадщини осіб, що мають значення для окремого регіону, причому є земельна специфіка регламентації та збирання обов'язкового примірника.

12. Сприяння культурному розвитку регіону за допомогою виставок, організаційних заходів тощо.

Інший варіант функцій УБ [2, с. 110]:

— залучення осіб, що не належать до *університету*, — учнів, учених з органів влади, працівників фірм, мешканців регіону, представників різних груп мігрантів — до традицій культури, надання якнайповнішої інформації про події дня, становище в кризових районах, проблеми довкілля. Більшість молоді (зокрема мігранти, студенти та інші особи, що навчаються), а також *екстернат*, задовольняють інформаційні потреби (навчальні, пізнавальні, культурні, у самоосвіті, дозвіллі), звертаючись до формальних каналів комунікацій, які "[...] компенсують нашу недосконалість і водночас є тим [...] авторитетом, тим джерелом [...] орієнтації в суспільстві, в якому природа людині відмовила" (Й. Хериш);

— збереження знань;

— фіксація цінностей і норм;

— поєднання минулого та сучасності, збереження культурної пам'яті;

— інформування студентів (докторантів), які розпочинають здобувати освіту, про умови навчання, потрібні іспити та компетентність, актуальний стан досліджень у конкретних галузях;

— допоміжна функція у процесі інтеграції та подальшої соціалізації мігрантів усіх груп і категорій. Джерелом забезпечення інфопотреб, що є складником інтеграції у нове суспільство (не повної асиміляції!), стають документи історичної, соціальної політичної та географічної тематики, а також видання про походження, історію, традиції й культуру конкретних етносів, у тому числі в країні їх нинішнього проживання, чи так звана *література для іноземців* — видання, "[...] що написані не німецькою мовою для емігрантів, біженців, іноземних працівників та [...] студентів, що проживають в німецькомовному просторі та для яких німецька мова не є рідною [...]" (Г. Вильперт). Поте важко передбачити, які інформаційні та специфічні психічні (Е. Фромм) потреби й запити виникатимуть в окремих користувачів УБ або їхніх груп, що мають так зване *міграційне підґрунтя*, оскільки у них є власне розуміння як інтеграції, так і подальшої міжкультурної комунікації, під якою розуміємо "[...] здібність, що завжди засвоюється по-іншому [...] та в конкретних ситуаціях має сприяти поновленню зв'язку зі специфічною сферою діяльності [...]" [4, с. 104]. До найактуальніших освітніх напрямів, які сьогодні обирають мігранти (іноземні студенти, аспіранти, докторанти), належать основи бізнесу і маркетингу, оволодіння комп'ютерною грамотністю та можливостями отримання видань за допомогою *Software Microsoft Reader* або читання електронних книг. Як відкрита система, що реагує на соціальні зміни, УБ надає у користування різноманітні форми "об'єктивістського культурного капіталу", який охоплює не лише підручники з фахових, суміжних та загальноосвітніх дисциплін, наукову літературу з усіх галузей знань (її використання передбачає наявність певного рівня попередньої підготовки з конкретного фаху та знань відповідної мови, вміння працювати з інформацією), а й окремі фонди кіно-, фото- чи фоно-

документів — носіїв інформації, які зберігаються у книгосховищах, бібліотеках-філіях чи архівах.

Сучасні тенденції у формуванні фондів УБ такі:

1. Комплектування друкованими формами документів: книгами, журналами, газетами, що слугують для "[...] задоволення потреб, розвитку диференційованого [...] та логічного міркування, особливого інтересу як до Історичного [...], так і до Майбутнього, оцінки цінностей [...] та суспільної структури" [5, с. 18].

2. Поява та зростання кількості інших носіїв інформації: відео- та аудіоматеріалів, слайдів, дисків та компакт-дисків у фондах, що мають забезпечувати спеціальні, навчальні, пізнавальні, культурні, дозвіллі, самоосвітні читацькі потреби. Такий профіль комплектування мають бібліотеки 27 ВНЗ мистецтв і музики, що акумулюють переважно художні репродукції, фото і діапозитиви, ноти, платівки і записи. Приблизно такі самі фонди (в кількісному відношенні) мають бібліотеки спортивних вишів.

3. Зростання частки спеціальних, наукових, виробничих та інших видань, які замовляють для забезпечення навчального процесу з усіх дисциплін та інфопотреб різного ступеню складності. Така тенденція є результатом недостатнього розвитку навчально-інформаційної бази бібліотек ВНЗ внаслідок упровадження нових розширених навчальних програм і спеціалізацій в освітніх закладах, особливо гуманітарного спрямування, які поки не доукомплектовані достатньою кількістю примірників сучасних навчальних, довідкових та навчально-методичних видань і періодики з численних фахів та дисциплін; зростання кількості студентів, що опановують певний курс, та одночасно — цін на видавничу продукцію.

4. Придбання *e-book* та створення власних *інтернет-версій* — збірників текстів, що збережені на певному порталі, сторінки яких можна гортати та завантажувати. Якщо *e-book* використовують як джерело інформації, йдеться вже про так званий *третинний* сектор, оскільки суб'єкт, що прагне якнайповніше забезпечити власні інфопотреби за допомогою *e-book*, не може зробити це без застосування відповідних допоміжних засобів. Тематика *e-book* охоплює гуманітарні науки, музику та мистецтво (27%), белетристику (20,1%), книжки науково-популярного змісту (13,7%), а також видання із суспільних наук, права та економіки; на частку інших розділів 2013 року припадало менше 10%.

Результати соціологічних досліджень, зокрема й бібліотечних, свідчать, що за умов глобалізації та перетворення письма у форму інституціоналізації, поширення Інтернету та збільшення кількості матеріалів на електронних носіях стає все складніше комплектувати фонд УБ, зокрема навчальних видань, який відповідав би потребам цільових груп читачів та сприяв би формуванню системи позицій і знань, що допомагала б надалі орієнтуватися в житті та визначати власні позиції особи у структурі соціуму.

Повноцінне виконання бібліотеками ВНЗ, зокрема УБ, особливих функцій — зберігання культурного капіталу та забезпечення інфопотреб різного ступеню складності у різних груп читачів — можливе лише за умови активізації діяльності установ у напрямі вивчення національно-культурного середовища регіонів

і формування відповідної документно-інформаційної бази. УБ, звісно, не спроможна повністю задовольнити інформаційні потреби навчального, наукового, культурного чи пізнавального характеру відповідних категорій користувачів (студентів, зокрема й іноземних, докторантів, професорсько-викладацького складу, службовців, які провадять науково-дослідницьку діяльність у межах вишу, чи мігрантів різних груп і категорій), особливо з галузей знань, що швидко розвиваються, але наближення до стану адекватного забезпечення запитів аудиторії є чи не найголовнішою метою діяльності бібліотечної установи.

#### Список використаної літератури

1. Кононченко Л. Становлення та розвиток теорії інформаційних потреб користувачів документно-інформаційних установ / Л. Кононченко // Вісник Книжкової палати. — 2004. — № 7. — С. 42—43.
2. Fritz A. Die Bedeutung der Kulturtechnik Lesen für den gesellschaftlichen Kommunikationsprozeß / A. Fritz, A. Suess; Vorw. v. W. R. Langenbacher. — Konstanz : Univ.-Verl, 1986. — 180 S.: Tab. — (Schriften der Deutschen Gesellschaft für COMNET; Bd. 6).
3. Grötschel M. Neue Produkte für die digitale Bibliothek: die Rolle der Wissenschaften / M. Grötschel, J. Lügger // Die unendliche Bibliothek: digitale Information in Wissenschaft, Verlag und Bibliothek / Börseverein d. Dt. Buchhandels e.V.; Bundesvereinigung Dt. Bibliotheksverbände. — Wiesbaden : Harrasowitz, 1996. — (Gesellschaft für das Buch; Bd. 2). — S. 38—67.

4. Schurt V. Grundlagen interkultureller Kompetenz in der Kinder- und Jugendhilfe / V. Schurt, W. Waburg // Unsere Jugend. — 64. Jg. — 2012. — Heft 3. — S. 98—107.
5. Vollbrecht R. Einführung in die Medienpädagogik / R. Vollbrecht. — Weinheim; Basel : Beltz, 2001. — 239 S.: Zeichn. — (Beltz Studium).

*Исследование имеет междисциплинарный характер и проведено на стыке таких отраслей, как библиотечное дело, социология, педагогика. Автор даёт обобщённую характеристику реформирования библиотек немецких вузов в начале XXI века, в эпоху глобализации, и либерализации процессов приёма в Германию представителей различных групп мигрантов, в том числе студентов. Значительное внимание уделяется детальному описанию функций и тенденций развития библиотек университетов и других высших учебных заведений в условиях дигитализации и межкультурных коммуникаций.*

*The work has interdisciplinary nature and is written at the intersection such sciences as librarianship, sociology and pedagogics. An author provides details on the higher schools in Germany in the early XXI century, At a time of the globalization, the liberalism of immigration, as well as in the age of the arrival of various categories of migrants, including the students. An special attention pays to detailed description to the functions and tendencies of the development of Universities Libraries and libraries of other higher schools in the context of the digitalizing and intercultural communications*

Надійшла до редакції 15 травня 2017 року

## ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ



УДК 005.311:303.62]:02:070.481](477)



### Сергій Назаровець,

кандидат наук із соціальних комунікацій,  
директор Наукової бібліотеки Національного  
університету "Києво-Могилянська академія"

### Бенчмаркінг наукових журналів у галузі бібліотекознавства

У роботі представлено порівняльний аналіз вибраних наукових журналів у галузі бібліотекознавства. Основою для його проведення слугували результати онлайн-опитування вітчизняних фахівців бібліотечної справи щодо важливих чинників, якими вони керуються у процесі вибору журналу для публікації результатів наукових досліджень. Отримані дані дають змогу краще зрозуміти мотиви та очікування українських спеціалістів бібліотечної справи від фахової періодики, а також допоможуть редакціям бібліотекознавчих журналів поліпшити якість сервісів видань для заохочення провідних авторів галузі. Запропонована методика порівняння наукових журналів може бути використана редакційними колегами та інституційними службами підтримки наукових часописів з інших академічних дисциплін для побудови ефективних стратегій розвитку власних видань.

**Ключові слова:** науковий журнал, бібліотекознавство, опитування, бенчмаркінг, Україна.

Автори наукових робіт перед представленням рукопису приймають важливе рішення щодо вибору оптимального журналу для публікації дослідження.

Вдалиий вибір видання гарантує увагу читацької аудиторії. Натомість через публікацію у маловідомому часописові результати дослідження можуть за-